

EVENEMENTEN

24 januari 2009

Bezoek aan dubbelexpositie Arnold & Edzard Koning

Op zaterdag 24 januari 2009 wijden we een evenement aan deze unieke exposities over de gebroeders Koning: "Konings Kunst van Parijs tot de Veluwe: de impressionisten Arnold en Edzard Koning". Deze vinden plaats in Stadsmuseum Harderwijk en Veluws Museum Nairac te Barneveld. De dag is mede georganiseerd en wordt ingeleid door de kleindochter van Edzard Koning, VVVK-lid Elizabeth Yates, kunsthistorica.

Het zal voor velen een ontdekkingsreis zijn in deze streek waar men niet zo snel komt, en waarbij ook de streekeigen exposities van de musea bezocht kunnen worden.

De opzet van de excursie is kleinschalig van aard met maximaal 25 deelnemers.

Het evenement kan uitstekend bijgewoond worden met gebruikmaking van het openbaar vervoer.

De kunstenaars

De impressionistische schilders Arnold (1860 – 1945) en Edzard Koning (1869 – 1954) waren in hun eigen tijd bekende en geliefde kunstenaars. Hun werken werden veelvuldig in binnen- en buitenland tentoongesteld. Edzard verwierf onder andere bekendheid als illustrator van *De kleine Johannes* (1898) en de *Verkade-albums* (1914-18). Arnold heeft, mede beïnvloed door zijn vriendschap met Vincent van Gogh, prachtige landschapsschilderijen nagelaten.

Dat deze tentoonstelling op de Veluwe plaatsvindt ligt voor de hand. Een belangrijk deel van hun leven hebben Arnold en Edzard Koning rond Harderwijk en Barneveld gewoond en gewerkt. De dubbelexpositie laat een groot aantal – ruim 150 – werken zien, met een grote diversiteit aan onderwerpen en technieken. Veel werken zijn nooit eerder te zien geweest, omdat deze afkomstig zijn uit

Arnold Koning,
*ijsplezier, aquarel, ca.
1886, Drents Museum*

particuliere collecties. De schilderijen en tekeningen zijn onder meer afkomstig van het Van Gogh Museum, het Gelders Archief, het Drents en het Groninger Museum.

Na het doorlopen van de kunstacademies in Amsterdam en Den Haag werden de geboren Groningers aangetrokken en beïnvloed door de nieuwe kunststromingen

Edzard Koning, *Prentenboek, ca 1904, olieverf*

in het laatste kwart van de 19de eeuw, met name het impressionisme. Arnold wordt wel omschreven als 'hartstochtelijk impressionist', zijn jongere broer Edzard als 'verdroomd impressionist'. Zoals alle impressionisten en volgers van de Haagse School waren zij onvervalste romantici die geloofden in een bezielde natuur. Hun werkend leven werd gekenmerkt door een 'vlucht naar voren': weg van de vooruitgang, de verstedelijking en industrialisatie en terug naar de natuur. Dat was ook te zien aan hun verhuizingen: via Parijs en Den Haag naar de stille Veluwe rond Ede en Nunspeet, om uiteindelijk in het Veluwse Voorthuizen tot rust te komen. Het gebied van het ruige Kootwijkerzand tot aan de Zuiderzee en historisch Harderwijk was hun grote inspiratiebron. Daarnaast doorkruisten zij, om hun impressies in beeld te brengen, Nederland van Friesland tot Zeeland.

(Vervolg op pagina 2)

BELANGRIJKE DATA

- **Zaterdag 24 januari 2009:** evenement Koning. Opgave uiterlijk in de brievenbus op 17 januari
- Art deco beurs van **29 januari t/m 1 februari 2009**. Wie wil in de kraam assisteren?
- Evenement met ALV in het midden van het land op **zaterdag 28 maart of zaterdag 4 april 2009**.

INHOUDSOPGAVE

- Evenementen: Bezoek aan dubbelexpositie Arnold & Edzard Koning (pag. 1)
- Van het bestuur (pag. 3)
- Bezoek Riga (pag. 4)
- Impressie VVVK-reis Berlijn (pag. 4)
- Symposium boekbanden: Inleidingen & interview met Rob Aardse (pag. 5)
- Boekaankondigingen: 'Omslag in Beeld' (boekbanden), 'Vooral geen Principes' (Charley Toorop), 'Verlangen naar het Oosten' (Oriëntalisme in de Nederlandse Cultuur ca 1800-1920), 'Thorn Prikker' (proefschrift), 'Willy Sluiter en de "Kunstvereniging Katwijk"' (pag. 9)
- Tentoonstellingsagenda (pag 12)
- Deelnameformulier Evenement Koning (pag. 13/14)

(Vervolg van pagina 1)

De dubbelexpositie laat een breed scala aan werken zien: sfeervolle stads- en dorpsgezichten, landschappen en riviergezichten, natuurstudies en portretten, grafiek,

Publicatie

Ter gelegenheid van de dubbelexpositie verschijnt de publicatie "Koningskunst van Parijs tot de Veluwe"

van de hand van Elizabeth Yates; eindredactie Jan Jaap Heij met inleiding van prof. Saskia de Bodt, 156 blz. met vele kleurenreproducties, € 25, houders van MJK € 3 korting. ISBN 978-90-8788-064-4.

Kosten en opgave

De deelnamekosten (inclusief toegangen want MJK is niet geldig, thee/koffie met versnapering in beide musea en eenvoudige lunch) € 20, voor introducés €23. Jongeren t/m 26 jaar € 10. Ter plekke te voldoen.

De opgavestroom (zie elders) uiterlijk **17 januari** posten; echter: wie het eerst komt Als u de 19e niets vernomen heeft dan bent u geplaast. Mocht u onverhoopt op het laatste ogenblik verhinderd zijn dan dit gaarne onverwijld melden (tel 071 888 6949).

Openbaar vervoer

Trein aankomst te Harderwijk

10:08 en 10:15 uur uit resp. Amersfoort (vertrek 9:42, spoor 4a) en Zwolle (vertrek 9:49, spoor 5a), 15 min. wandelen naar museum. Even rechts van het station de Stationslaan aflopen, museum bewegwijzerd. Geen geschikte bus.

Trein vertrek uit Barneveld

16:33, 16:48 en 17:03 uur naar Amersfoort en 16:32, 17:02 uur naar Ede-Wageningen vanaf station Barneveld-centrum (5 min. lopen.)

Auto

Harderwijk

Automobilisten nemen afslag 12 van de snelweg en rijden dan recht naar de oude binnenstad via de Oranjestraat en de Stationslaan. Men kan het beste parkeren op de parkeerplaatsen P15 (klein) of P16 langs de singel, beiden betaald, ook elders.

Barneveld

In Barneveld parkeren op de Vetkamp, onbetaald, 10 min lopen naar het museum.

Voor verdere informatie

Exposities, activiteiten, enz. zie www.koningskunst.com

Stadsmuseum Harderwijk:
Donkerstraat 4 3840 AB Harderwijk
tel 0341-414468, www.stadsmuseum-harderwijk.nl
Veluws Museum Nairac
Langstraat 13 3771 BA Barneveld
tel 0342-490943, www.nairac.nl

Programma Harderwijk en Barneveld

- 10:30 **Stadsmuseum Harderwijk:** inschrijven, koffie/thee en Harderwijks gebak.
- 10:50 **Welkom,** korte video en introductie door auteur en kleindochter van Edzard Koning: Elizabeth Yates.
Individueel bekijken expositie **Edzard Koning (1869-1954)** met Elizabeth op zaal- en geschiedeniskamers.
- 12:45 - **Veluwse lunch** in het museum: soep, broodjes met beleg, drankjes.
- 13:45 - **Wandelen naar bus** Veolia 105s bij busstation van NS-station Harderwijk richting Arnhem, vertrekt om 14:13 uur. Uitstappen halte station Barneveld Centrum om 14:56 uur. 7 strippen. 5 min wandelen naar het museum.
- 14:13 **Alternatief:** meerijden met een auto van een deelnemer.
- 15:00 **Museum Nairac.** Introductie door conservator Priscilla van Leeuwen.
Individueel bekijken: expositie **Arnold Koning (1860-1945)** en geschiedeniskamers.
Koffie/thee en Jan van Schaffelaarbonbon in café De Roserie.
- 17:00 **Sluiting museum**

VAN HET BESTUUR

Hilda Stuyt-Essers (4-10-35 / 21-10-2008)

Op 21 oktober jl is ons lid Hilda Stuyt-Essers overleden. Velen van ons kennen haar als betrokken en trouw deelneemster aan onze evenementen. Een bescheiden, geïnteresseerde en charmante vrouw.

Ze was de dochter van de kunstenaar Bernard Essers (1893-1945). Hilda en haar zuster Trudy initieerden een overzichtstentoonstelling van de werken van Essers en de uitgave van een monografie. Hilda wist al geruime tijd dat haar dagen geteld waren. Hoe zeer hoopte ze de opening daarvan nog te mogen meemaken ... en dat lukte! Deze zomer vonden twee exposities plaats in Museum Kranenburgh in Bergen en in het Drents Museum. Met de VVNK bezochten we de laatste. Piet Spijk, auteur van de monografie en daartoe door Hilda aangezocht, hield een inleiding. Heel bijzonder was dat Hilda daar zelf nog heel "mooi" en rustig over haar vader vertelde.

De VVNK 1900 gaf door de aanwezigheid bij de begrafenis van drie leden blijk van haar betrokkenheid.

We zijn er zeker van dat onze trouwe leden haar zullen missen op onze bijeenkomsten, al zijn er gelukkig de herinneringen.

Wij wensen haar dierbaren veel sterkte.

Meerdaagse reis 2009

In dit jubileumjaar was gekozen voor een wat uitgebreidere reis naar Berlijn. Er waren 18 deelnemers en zoals u in het verslag (zie elders) kunt lezen waren zij enthousiast.

Ons bestuur heeft zich dit jaar ook gebogen over de vraag hoe de komende jaren het meerdaagse reisje vorm te geven. Daarbij heeft ook een rol gespeeld de uitkomsten van onze enquête op dit punt.

Daaruit blijkt dat slechts een beperkt aantal trouwe leden echt belangstelling hiervoor heeft.

Dat was ons ook al bekend uit de feiten; vele deelnemers gaan al jaren mee.

De vraag rees dan ook hoe hiermee verder te gaan. Te meer daar steeds meer reisorganisaties culturele reizen 'rond 1900' aanbieden.

Wij vinden het allereerst van belang dat de reisjes toegankelijk zijn en blijven voor alle leden.

Dus vooral niet te duur, niet te ver en ook niet te lang; wij denken aan maximaal 2 nachten.

Dat betekent ook dat de gekozen bestemming in het algemeen per bus bereikbaar moet zijn.

Binnen de groep deelnemers naar Berlijn is het idee geopperd om in 2009 met Asgard, de organisatie die Berlijn voor haar rekening nam, naar Riga te gaan.

Deze reis zal mitsdien niet onder de vlag van de VVNK worden georganiseerd.

Wel brengen wij de reis onder uw aandacht (zie elders). Daarbij wijzen wij u er op dat Asgard niet is aangesloten bij de ANVR. Indien u belangstelling heeft kunt u zich zo nodig zelf tot Asgard wenden resp. hun website raadple-

gen om hun beweegredenen daartoe te vernemen.

Het is overigens in beginsel wel de bedoeling dat de VVNK ook zelf een kort reisje gaat organiseren. Daarover zal later definitief beslist worden. In verband met Riga zal met de data daarvan zeker rekening worden gehouden.

Leden werven leden

Denkt u nog aan de actie leden werven leden, waarvoor u bij de vorige nieuwsbrief een folder hebt ontvangen. Afgelopen maand zijn wel weer enkele mensen lid geworden, maar of dit door deze actie komt is niet duidelijk. Wel hebben zich enkelen als lid aangemeld na het symposium.

We hopen de nieuwe leden regelmatig te mogen ontmoeten bij onze evenementen.

Bericht van de penningmeester

In de eerste helft van 2009 kunt u weer een acceptgirokaart van de penningmeester verwachten. Dit keer wordt uw lidmaatschapskaart direct met de acceptgiro meegestuurd, omdat het toezenden van deze kaart na ontvangst van de ledenbijdrage veel kosten met zich mee brengt.

De contributie wordt voor 2009 niet verhoogd, is in de ledenvergadering van mei 2008 besloten. Hij blijft dus € 30,- voor een lid en € 20,- voor partnerleden en jongeren.

**OPROEP VRIJWILLIGERS
ART DECO BEURS 2009**

Van **donderdag 29 januari t/m zondag 1 februari 2009** vindt in de Grote Kerk te Den Haag weer de Art Deco beurs plaats, de beurs voor toegepaste kunst en design uit de periode 1880-1980; zie bijgaande folder. De VVNK geeft er weer acte de presence met een stand bemest door leden. Mocht u belangstelling hebben een of meer dagdelen in de stand aanwezig te zijn laat u dit dan even weten aan bestuurslid Thea de Hilster, die de indeling maakt, liefst z.s.m. per e-mail: penningm@vvnk.nl of anders telefonisch: 0299 432 522. Geeft u s.v.p. aan welke dagdelen u wel of niet kunt helpen en of u bereid bent te assisteren bij de opbouw of afbraak van de stand (licht werk). Kunnen we weer op de vrijwilligers van 2008 rekenen?

Tijden: donderdag 29 januari: 15 tot 19 uur (opbouw: 12 tot 15 uur); vrijdag en zaterdag 11 tot 19 uur en zondag 11 tot 18 uur (afbraak in de praktijk: 17:30 - 18:30 uur).

U heeft natuurlijk gratis toegang (anders € 10) en kunt buiten uw 'dienstperiode' natuurlijk zelf rondkijken.

VOORJAARS-EVENEMENT / ALV

Het bestuur is bezig met de organisatie van een evenement in het midden van het land op **zaterdag 28 maart of zaterdag 4 april 2009**. Tevens zal dan de Algemene Ledenvergadering gehouden worden.

Reserveert u alvast deze data. In de nieuwsbrief van februari komt alle informatie.

BEZOEK RIGA

OKTOBER 2009

ASGARD JUGENDSTIL REIS RIGA

(4 daagse vliegreis van 2 t/m 5 oktober 2009)

Onderstaand het voorlopige programma van deze reis van de zijde van Asgard.

Belangstellenden worden verzocht zich in verbinding te stellen met Asgard Reizen tel 050-318 6919. Zie ook de bestuursmededeling over "de meerdaagse reis".

De Letse hoofdstad Riga wordt niet voor niets het Parijs van de Baltische Landen genoemd. De vroegere rijkdom van deze Hanzestad is terug te vinden in het centrum met de vele oude patriciërshuizen in barok en verrassend veel bijzondere Jugendstil gebouwen.

1e dag. We vliegen 's ochtends vroeg vanaf de luchthaven Weeze (nabij Nijmegen) in Duitsland naar Riga.

Na het inchecken in ons hotel Konventa Seta in het oude centrum van de stad maken we een kennismakende stadswandeling. 's Avonds eten we gezamenlijk in het restaurant van het hotel.

2e dag. Vandaag staat in het teken van de Jugendstil. We beginnen met een wandeling in een aantal wijken rondom het oude centrum, waar een groot aantal belangrijke voorbeelden van de Jugendstilarchitectuur te bewonderen zijn. Na de lunch bent u vrij. Er zijn tal van prachtige musea in de stad te bezoeken.

3e dag. We maken een uitstap buiten de stad en bezoeken eerst het prachtige achttiende-eeuwse Rundale Paleis (Bartolomeo Rastrelli).

In de middag rijden we naar de badplaats Jurmala, in het communistische tijdperk een favoriet vakantieoord voor de top van de Communistische Partij.

Hier vinden we nog ca 3000 houten gebouwen in de Art Nouveau stijl.

's Avonds hebben we een slotdiner in het hotel.

4e dag. Terugvlucht naar Nederland.

Kosten

Prijs per persoon: € 635,-. Toeslag 1pk € 105,-.

De prijs is gebaseerd op een minimum aantal deelnemers van 15 personen.

Incl. retourvlucht Riga / Hotel in oude stadscentrum met eigen faciliteiten / ontbijt / 2 x diner / excursies als omschreven inclusief vervoer / deskundige Nederlands reisleiding.

Excl. luchthavenbelasting ca € 40,- / lunches en diner op niet genoemde dag / entrees (ca € 15,-) / drankjes / fooien.

Wanneer er toch vanuit Schiphol (met KLM) gevlogen moet gaan worden zal de reissom ca € 75 duurder worden. De luchthavenbelasting is in dit geval ca € 125,-.

Vliegveld Weeze

Het vliegveld ligt tussen Nijmegen en Düsseldorf in, in Duitsland. Ryanair vliegt hier vandaan naar Riga, veel goedkoper en ook de luchthavenbelasting is veel lager. Bij Weeze zijn tal van hotels, Asgard zoekt exact uit wat de mogelijkheden zijn. Men kan met de trein naar Nijmegen en vandaar gaat een shuttelbus naar Weeze Airport.

Vluchtschema (onder voorbehoud)

2 oktober	Weeze - Riga 07.00 uur - 10.10 uur
5 oktober	Riga - Weeze 10.35 uur - 11.45 uur

IMPRESSIE VV NK-REIS BERLIN

NAJAAR 2008

Carl Denig en Wim Troost

Berlijn heeft iets mystieks in zich en is ook bijzonder creatief, het mystieke is wellicht ontstaan door de fysieke plaats, gelegen waar Oost en West tot elkaar veroordeeld waren. De invloed die bewoners en bezoekers uit deze windrichtingen hebben gehad en thans nog hebben op de ontwikkeling van Berlijn. Wat is de identiteit van Berlijn, de smeltkroes van vele volken?

Is de geschiedenis voor Berlijn bepalend of is cultuur bepalend geweest voor de identiteit van de stad? Of is de stad bepalend geweest voor de geschiedenis? Berlijn is opgetrokken uit het moeras, je zou zeggen het zit in de naam, dat de stad dikwijls worstelde om te overleven. Het woord "Berl" is het Slavische woord voor moeras, zou de naam hiervan afgeleid zijn?

Cultureel, historisch en architectonisch gezien, heeft Berlijn en omstreken de bezoeker veel te bieden! Of het nu oud of recentelijk tot stand gekomen architectonische objecten zijn, de vele musea of de geschiedenis van het Holocaustmonument of van het IJzeren Gordijn, het nieuwe centraal station van Berlijn met de imposante glasdakconstructie, het paleis Sanssouci te Potsdam.

Voor Jugendstil geïnteresseerden is in Berlijn veel te zien. Zoals het Museum Berggruen, gevestigd in een groot herenhuis bij slot Charlottenburg en het Kunstgewerbemuseum ondergebracht in het moderne Kulturforum tegenover de Philharmonie, dicht bij de Tiergarten.

Een tip: het toegangsbewijs voor laatst genoemd museum geldt ook voor de naastgelegen Gemäldegalerie, waar o.a. schilderijen te bezichtigen zijn van Nederlandse schilders uit de 17^e eeuw, waaronder Rembrandt en Vermeer.

Documentatie over architectuur en woninginrichting is te

(Vervolg op pagina 5)

SYMPOSIUM BOEKBANDEN

Symposium boekbanden geslaagd

Op 14 november vond het symposium "Passie voor boeken" plaats georganiseerd in samenwerking met en bij het Drents Museum. Aanleiding was de aankoop door het museum van een belangrijke collectie boekkunst en grafische vormgeving van verzamelaar Rob Aardse en de daaraan gewijde tentoonstelling.

Er kan zeker van een succes gesproken worden zowel inhoudelijk als qua deelname: ruim een 100-tal aanwezigen. Dit bleek ook uit de ingevulde evaluatieformulieren die gemiddeld 7,5 scoorden. (Enige minpunten zullen ter harte worden genomen bij het volgende symposium over twee jaar.)

In deze nieuwsbrief zijn samenvattingen van de lezingen

opgenomen alsmede een impressie van het interview met Rob Aardse en een boekenaankondiging van de catalogus van de tentoonstelling.

Nog dit: het museum heeft inmiddels alle aangekochte werken verwerkt in het Adlib systeem van het museum. Ze zijn nog niet te raadplegen op internet. Maar heeft u een vraag over een boekband schroom dan niet om die aan het museum te stellen.

Uitgesproken teksten inleiders

Vrouwen en de vormgeving van het boek 1895-1940

Marjan Groot; Universiteit Leiden

Mijn presentatie zal gaan over *Vrouwen en de vormgeving van het boek*. Dit onderwerp is door mij benaderd vanuit de geschiedenis van vrouwen in de toegepaste kunst en industriële vormgeving tussen 1880-1940. Uit dit bredere onderzoek naar *Vrouwen in de vormgeving* bleek dat veel vrouwen werkten in het grafisch ontwerpen en boekbinden. Andere vakgebieden die zij beoefenden waren kunstnaaldwerk, batik, weven, metaalkunst, kunststaardewerk, binnenhuisarchitectuur en dessinontwerp.

Toen critici en kunstenaars zich vanaf ongeveer 1880 gingen uitspreken voor een eigentijdse en (wat men noemde) echt Nederlandse vormgeving van toegepaste kunst, ontwikkelde het grafisch ontwerpen tot een op zichzelf staande specialisatie. Het beeld van de geschiedenis is dat pionierswerk van mannelijke (sier) kunstenaars in de jaren negentig een Nieuwe Kunst deed ontstaan waaraan grafisch ontwerpen en illustratiekunst een belangrijke bijdrage leverden. De geschiedenis van de Nieuwe Kunst en van de stijlperiodes daarna – Amsterdamse School, Nieuwe Haagse School, De Stijl en

functionalisme – is vooral geschreven aan de hand van werk van mannelijke ontwerpers en ateliers. Het beeld is allereerst door critici rondom vormgevers bepaald en daarna overgenomen en nader uitgewerkt door kunsthistorici. Zo vaak is deze geschiedenis als vanzelfsprekend aangenomen, dat de expliciete vraag naar de rol van vrouwen en vrouwelijke ontwerpers niet werd gesteld. Toch is daar wel aanleiding toe, want vrouwen zaten vaak op dezelfde academies en scholen als de later bekend geworden mannelijke ontwerpers, werkten met mannen samen, deden mee aan dezelfde tentoonstellingen, waren lid van de VANK (Nederlandse Vereeniging voor Ambacht- en Nijverheidskunst) en stonden met hun werk in jaarboeken van deze vereniging. Het grotendeels ontbreken van vrouwelijke ontwerpers in de algemene geschiedenis van de

(Vervolg op pagina 6)

(Vervolg van pagina 4 *Impressie reis Berlijn*)

bezoeken in het Bauhaus Archiv, gelegen nabij het Landwehrkanal. Om Jugendstil architectuur ter plekke te bezien, is vooral de villawijk Grünewald van betekenis.

Ook is één en ander te zien in de Hackische Höfe in het Nicolaiviertel, gelegen in het oostelijk deel van het centrum. De achtergelegen Hinterhöfe worden momenteel opgeknapt en krijgen een heel ander karakter: beneden trendy winkeltjes en eetgelegenheden, boven comfortabele appartementen.

Één pand op een Hinterhof heeft vrijwel een ongewijzigd karakter, het betreft de eerste binnenplaats aan de Rosenthalerstrasse 39, hier bevindt zich de voormalige be-

zembinderij, waar Otto Weidt gedurende de nazi-periode blinde joden te werk stelde en hen zo goed mogelijk beschermde.

In de vroegere bezembinderij ruimte is thans het Otto Weidt museum gevestigd, hier is de betreffende geschiedenis gedocumenteerd.

Tot slot

Wij hebben het als reisgezelschap geweldig getroffen met onze reisgids. We hebben aanzienlijk meer kunnen bezoeken in Berlijn en omgeving dan oorspronkelijk de planning was, gedurende deze reis. Met alle dank aan André van Amerongen van Asgard Reizen, die nagenoeg al zijn vrije uren in ons als reisgezelschap investeerde!

(Vervolg van *Vrouwen en de vormgeving van het boek*, pagina 5)

toegepaste kunst en ook de grafische vormgeving heeft onder andere te maken met het uitgangspunt van stilistische vernieuwing. Vrouwen behoorden niet tot de eersten waarvan het werk als maatstaf wordt genomen voor de specialistische en esthetische discussie over vernieuwende vormgeving. Verder zijn vrouwelijke ontwerpers minder bekend, omdat ze veel minder vaak worden genoemd in contemporaine discussies over (grafische) vormgeving. En ze maakten over het algemeen minder werk dan mannen, iets wat een gevolg is van de maatschappelijke verhoudingen tussen de geslachten.

Vrouwen ontwierpen een veelheid aan gebruiksgrafiek, variërend van affiches, diploma's, reclame en natuurlijk illustraties, maar zij komen vooral goed naar voren door industriële boekbanden die in collecties zijn verzameld. De eerste eigentijdse boekbanden en boekversieringen naar ontwerpen van vrouwen, zijn omstreeks 1900 gemaakt. Grafisch ontwerpen verschilde van andere vakgebieden waarin vrouwen werkten. Grafisch ontwerpen had

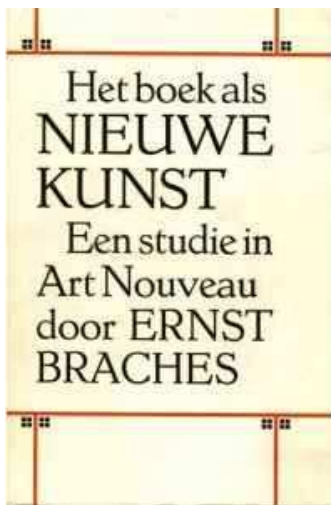
niet de connotatie een typisch vrouwelijk vak te zijn, in tegenstelling tot bijvoorbeeld kunstnaaldwerk of weven. Daarom kan worden gesteld dat genderconstructies van vakgebieden die typisch mannelijk (meubelkunst) of vrouwelijk (kunstnaaldwerk) heten te zijn door de betrekkelijk nieuwe discipline van het grafisch ontwerpen worden ontkennd. Grafisch ontwerpen was een geëmancipeerd vak dat vrouwen kansen bood. Zij kregen opdrachten van uitgeverijen om industriële banden te ontwerpen, zowel van vrouwen uitgeverijen als andere, en ook kwam langdurige samenwerking tussen een uitgeverij en een bepaalde ontwerpster voor. Een enkele keer is er iets meer bekend over ateliers die vrouwen begonnen en waarin zij ook boekbanden ontwierpen.

Het bestuderen van het werk van vrouwen in een tijd waarin zij zich sterk maakten voor hun emancipatie, verbreedt de geschiedenis van vormgeving en laat tevens zien dat deze voornamelijk is bepaald door een mannelijke blik en mannelijke netwerken.

R.N. Roland Holst: moraal in boekbandvorm

Lieske Tibbe; Universiteit Nijmegen

Allereerst wordt de plaats behandeld die Roland Holst wordt toegedicht in het standaardwerk van Ernst Braches, *Het boek als Nieuwe Kunst* uit 1973. Roland

Holst was, volgens Braches, de eerste kunstenaar die de beginselen van de 'Nieuwe Kunst' op boekbanden heeft toegepast. Hij gold voor hem als een pionier; immers, hij was er niet zozeer op uit om een boek met beeldende kunst te 'verciëren', maar meer om de typografische middelen zelf in te zetten om een boek **op zichzelf** tot een kunstwerk te maken. In dat opzicht zou hij vooruitlopen op latere ontwikkelingen in de boekverzorging, waarvoor men in het algemeen

de uitgave van *Kunst en Samenleving* van William Morris uit 1903/04 door S.H. de Roos als beginpunt neemt.

Het lijkt mij de vraag in hoeverre de eenvoud die de banden van Roland Holst kenmerkt gezien moet worden als een opmaat tot de verzelfstandiging van de boekkunst. Er zou evengoed een verband kunnen zijn met zijn maatschappelijk engagement omstreeks 1900. Een voorbeeld is de correspondentie tussen Roland Holst en uitgever Versluys over de uitgave van *John Ball en andere vertalingen*, een bundel vertaalde opstellen van William Morris. De vertalingen werden verzorgd door Henriëtte Roland Holst en Herman Gorter; Richard Roland Holst zou de band verzorgen. Die uitgave moest volgens de samenstellers zo goedkoop mogelijk zijn; immers, juist arbeiders moesten het boek kunnen aanschaffen, dat onder andere kritiek op het kapitalisme, pleidooien voor een herstel van de arbeidsvreugde, en een beschrijving van

een middeleeuwse opruiing tot volksofstand bevatte. Daarom was men bereid 'een en ander weg te laten' – onbekend wat. Dat het Roland Holst ernst was met die betaalbaarheid voor een groter publiek blijkt ook uit een brief van hem uit 1898 aan Jan Kalff, theoreticus van het Nieuwe Kunst-boek. Daarin spreekt hij zich uit vóór machinale vervaardiging van het boek, zelfs al zou dat ten koste gaan van de schoonheid

De uitgaven van Roland Holst's eigen geschriften, als brochure of in boekvorm, zijn dan ook alle zeer eenvoudig. Met banden die hij in opdracht, voor het werk van anderen, ontwierp, lag het natuurlijk anders; in dat geval werd hij niet alleen aangetrokken om letters voor de titel te kiezen, maar ook om de band een zekere thematische samenhang met de inhoud te geven. Uit het totale werk van Roland Holst die banden geselecteerd die inhoudelijk samenhangen met een thema dat hemzelf bijzonder bezighield: de aard van het kunstenaarschap; wat moet de kunstenaar doen om een echte, goede (in morele zin) kunstenaar te worden. In dit kader wil ik twee groepen binnen zijn werk er uit lichten:

- 1) Banden uit de vroege periode, 1892- 1896
- 2) Banden uit de periode ca. 1920-1930

De eerste groep boekbanden, uit de periode 1892-1896, wordt gekenmerkt door motieven van planten of bloemen, enigszins vereenvoudigd en weergegeven in omtreklijnen zonder licht-schaduw-arceringen. Er is een duidelijke relatie met een groep tekeningen die Roland Holst in 1892 maakte, gestileerde pentekeningen op perkamentpapier van zonnebloemen, lelies, een vetplant en monnikskapen. De relatie wordt gelegd met het opkomend symbolisme, en met de uitspraken van John Ruskin over de houding van eerbied die de kunstenaar moest aannemen t.a.v. de natuur. Ruskin koppelde deze eerbiedige houding aan morele beschouwingen over het meest wenselijke karakter van de kunstenaar.

De hooggestemde morele idealen kunnen enigszins gerelativeerd worden door opmerkingen in de privé-correspondentie van RH over de noodzaak om geld te ver-

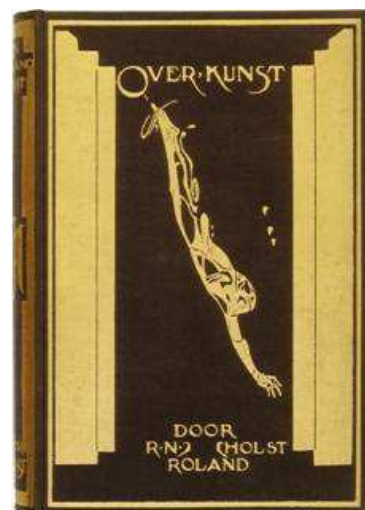
(Vervolg op pagina 7)

(Vervolg van R.N. Roland Holst, pagina 6)

dienen.

De tweede groep bevat voornamelijk door Roland Holst zelf geschreven boeken, of liever bundelingen van reeds eerder verschenen stukken; *Over kunst en kunstenaars* heten zijn twee bundels, verschenen in 1925 en 1928. Het eigenlijke thema dat door alle onderwerpen heen loopt is nog steeds wat 'zuivere' kunst is en hoe een moreel verantwoord kunstenaarschap vorm moest krijgen. Het thema op de banden, een parelduiker, houdt verband met de toenmalige belangstelling van het echtpaar Roland Holst voor de dieptepsychologie van Freud en vooral Jung: de kunstenaar zoekt in de diepste diepten naar het meest waardevolle. Een variant op het thema van de parel is dat van de schelp, te vinden in het zogeheten *Schelpennummer* van Wendingen uit 1923. Roland Holst

publiceerde in dit nummer een essay, 'Vreemde gelijkenissen'. Hierin verbond hij het thema van de schelp met het idee van de verborgen ziel van de kunstenaar, en met zijn belangstelling voor de psychologie van het onderbewuste. In *Overpeinzingen van een bramenzoeker* uit 1923 krijgt het thema van de parelduiker een wat luchtiger, alledaagser variant.

De kunstenaar L.W.R. Wenckebach en zijn boekbanden

Jeroen Kapelle; RKD

Ludwig 'Willem' Reijmert Wenckebach had aanvankelijk een opleiding als tuinarchitect gevolgd aan de Amsterdamse tuinbouwschool 'Linnaeus'. Na zijn opleiding vestigde hij zich als tuinarchitect in Utrecht. Hij had daar diverse opdrachten, maar eigenlijk wilde Wenckebach kunstschilder worden. Hij ging lessen volgen bij de bejaarde Utrechtse kunstenaar Dirk van Lokhorst en de marineschilder Eduard Heemskerck van Beest.

In Utrecht leerde Wenckebach ook de jonge schilder Anton van Rappard kennen. Zij werden goede vrienden en samen trokken ze regelmatig de natuur in om er te schetsen. De stemming van een landschap op het doek vangen leerde hij tijdens zijn studietochten. Het heel precies in detail tekenen van planten en bloemen leerde hij op de tuinbouwschool Linnaeus.

Vanaf 1884 begon Wenckebach ook andere boeken te illustreren en boekbanden te ontwerpen. De eerste boekbanden liggen nog dicht bij de natuurstudies die Wenckebach deed. Zoals bijvoorbeeld de boekband voor "Een lent voor vaerzen" van Louis Couperus dat in 1884 bij de Utrechtse uitgeverij J.L. Beijers verscheen.

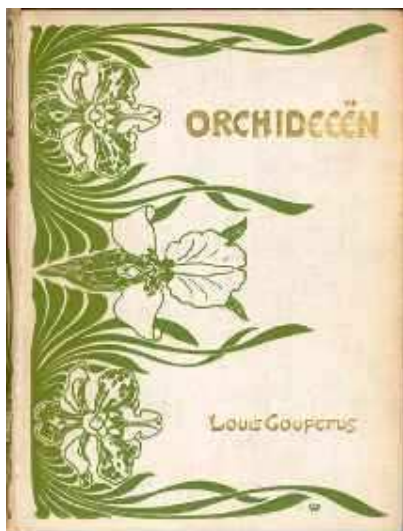
Wenckebach had de uitgever en boekhandelaar Jan Beijers leren kennen bij de Utrechtsche Kunstkring. Beijers zorgde voor veel illustratie opdrachten.

In 1886 verkocht Beijers zijn aandeel in de boekhandel en uitgeverij en vertrok naar Amsterdam waar hij directeur werd van de krant 'Het Nieuws van den Dag'. De krant werd gedrukt bij de drukkerij Roeloffzen en Hübner. Juist dat jaar werd bij die drukkerij een tekenafdeling opgericht en Beij-

ers tipte zijn vriend Wenckebach.

Willem Wenckebach werd er artistiek leider en tekenaar. Op de tekenafdeling van deze drukkerij werd menig boekband ontworpen. In 1893 kwam bijvoorbeeld het door Elise Knappert geschreven kinderboek 'Kijkjes in de Plantenwereld' uit, waarvoor de illustraties en de band verzorgde. Het boek is anders dan de voorgaande uitgaven van Wenckebach. Schilder en kunstcriticus Jan Veth schreef een enthousiaste recensie over het prentenboekje. Hij ziet in Wenckebach een belofte voor de toekomst. Zelf had Veth met zijn boekband voor 'De kleine Johannes' van Frederik van Eeden in 1887 een aanzet gegeven voor een nieuwe kijk op boekversiering. Hij tekende in duidelijke lijntekeningen en in duidelijke vormen de boekband en de vignetten. Iets wat Wenckebach ook deed en dat Veth zeer prees.

Wenckebach oriënteerde zich internationaal voor dit boek. Veth zag een vergelijking het prentenboekje Flora's Feast van de Engelse kunstenaar Walter Crane. Crane had de tekst en de afbeeldingen zelf gelithografeerd. Crane schreef het boek *The Claims of decorative art* dat in 1894 vertaald werd door Jan Veth onder de titel 'Kunst en Samenleving'. Kunst was volgens Crane een natuurlijk gevolg van een samenleving. Een goede kunstenaar was dan ook niet het verheven individu boven de samenleving maar maakte er juist deel van uit. De ideale samenleving was een socialistische samenleving en de kunstenaar moest dus - zoals Veth het in zijn vertaling schreef - 'arbeiten voor de gemeenschap, voor den tijd, voor het volk, met het besef heel zijn geest en hart te mogen geven.' Voortbordurend op deze gedachte probeerden kunstenaars en kunstliefhebbers het volk op hoger niveau te krijgen door het in contact te brengen met goede en toegankelijke kunst en vormgeving. Daartoe was het goed geïllustreerde boek met goed vormgegeven boekband zeer geëigend. De boekbanden en illustraties van Willem Wenckebach vallen onder deze visie. Hij kreeg in de loop der jaren van zestien uitgevers in totaal 45 opdrachten. Daarnaast tekende hij vele omslagen voor brochures. Hij ontwierp boekbanden in diverse stijlen van op Engels georiënteerde pentekeningen of banden met zwierige lijnen neergezette motieven ontleent uit de Franse en Belgische Art Nouveau tot ontwerpen met geometrische plantmotieven zoals in de Nieuwe Kunst in ons land gebruikelijk was.

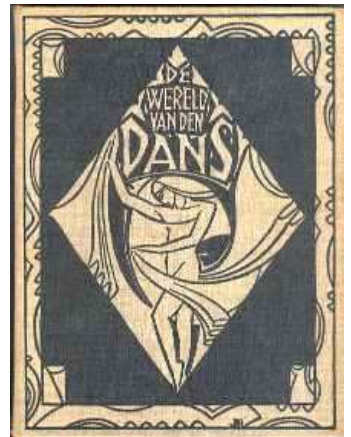
L.W.R. Wenckebach, bandontwerp

Bijzondere banden om boeken voor iedereen

Tonnis Musschenga; Universiteit Groningen

Met zorg en aandacht gemaakte boeken die bedoeld waren voor een groot en veelzijdig publiek en waarmee ontwerpers hun ideeën met betrekking tot de kunst tastbaar uitwerkten. Op de UB Groningen kunt u middels deze boekbandenverzameling meer kennis en inzicht verkrijgen over deze kunstenaars en hun werk uit de periode 1892-1940. De naam I-collectie is toeval, dat wil zeggen, men nam de letter I voor deze collectie: 5000 titels op dit moment. Voor alle boeken geldt dat ze in Nederland zijn uitgegeven. Helaas zijn de boeken zijn nog niet gefotografeerd en op afstand te bekijken. Wel is het mogelijk te zoeken op de zogenaamde decentrale onderwerpcodes. Via de online publiekscatalogus kunt u op verschillende manieren deze boeken vinden. Er kan gezocht worden op verschillende woorden, zoals: *kunstenaar, uitgever, stofomslag, titel- en bandontwerp*, maar ook op de woorden als: *serieband, binder en drukker*. Details over de banden zijn alleen genoemd als er meerdere exemplaren van een titel aanwezig zijn, een enkele keer ook wel van verschillende ontwerpers. Helaas is een ontsluiting op de verschillende

stijlen niet mogelijk. Wel is het mogelijk per periode een overzicht te krijgen van ontwerpers en hun boekbanden, waardoor er een beeld ontstaat van de stijl die ze in hun werk toepasten in de loop der jaren. *Uit welk soort drukwerk bestaat de i-collectie?* Uit romans en dichtbundels, wetenschappelijk werk, kinder- en schoolboeken, albums, kalenders, theaterprogramma's, reclamedrukwerk, brochures, geb. jaargangen en losse afleveringen van tijdschriften. Kortom erg divers. Het is vooral ontwerper J.B. Heukelom die aandacht verdient, want hij spant nl. de kroon in deze bandencollectie met 188 boeken over een periode van 40 jaar.

J.B. Heukelom, bandontwerp

Interview met Rob Aardse

Thea de Hilster

Eén van de sprekers was Rob Aardse zelf. Hij werd door Jan Jaap Heij, conservator van het DM, geïnterviewd.

Rob Aardse blijkt zijn verzameling te hebben opgebouwd vanaf 1988. Zijn eerste boekband kocht hij op het Waterloopplein waar hij op zoek was naar een vaas of pot voor de tuin. Die vond hij niet, wel een mooie boekband die hem 5 gulden kostte. Vanaf die tijd is zijn fascinatie ontstaan en heeft hij ruim 6000 boekbanden verzameld, waarvan 4000 van Nederlandse uitgevers. Daarnaast verzamelt hij ook ex-librissen, platenhoezen, uitgeversvignetten, bladmuziek, tijdschriften en brochures, kortom eigenlijk alles wat gedrukt wordt.

Hij heeft een uitgebreid zoekstelsel opgezet, niet in een computer, maar met de nu ouderwetse kaarten waar allerlei gegevens op zijn vastgelegd; de ontwerper met signatuur en de plek waar dat staat, de uitgever, het lettertype, jaartal, ontwerper schudbladen enzovoort.

Hij koopt intuïtief. Zijn maatstaven daarbij zijn: is het een mooi ontwerp, hoe is de staat van een boek en is de prijs daarmee in verhouding.

De meeste boeken vindt hij op vlooiemarkten, braderieën, curiosamarkten en kleine marktjes van verenigingen en dergelijke. Daar vind je volgens hem de boeken uit de lagere maatschappelijke klasse waarbij veel over de arbeidersbeweging en politiek. 'Op veilingen vind je juist de boeken uit de hogere maatschappelijke klasse', vertelde hij.

Natuurlijk is er ook nog een boek waar hij naar op zoek is namelijk een boek van Simon Koster met de titel 'De razende saxofoon' met een fotomontage met typografie. Hij heeft dat boek een keer gezien met een papieren kft, maar hij zoekt de linnen band.

Hij stopt niet met verzamelen nu zijn verzameling Nederlandse boekbanden, zo'n 80 meter, in het Drents Museum is. Maar hij gaat alleen verder met bladmuziek, tijdschriften en brochures. Die nemen minder plaats in dan de boekbanden.

Na een half uur moest dit interview stoppen, maar Rob Aardse kan volgens mij uren vertellen over zijn verzameling.

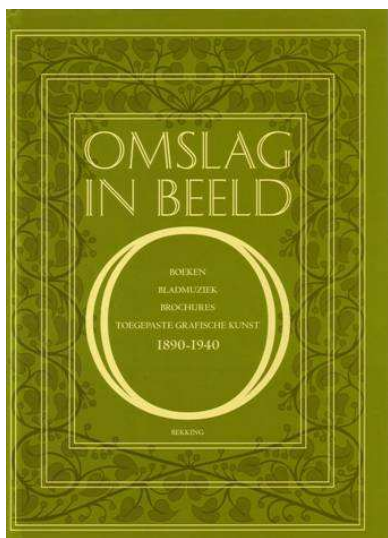
BOEKAANKONDIGINGEN

Thea de Hilster

Omslag in beeld
Boeken, bladmuziek, brochures, toegepaste grafische kunst 1890 – 1940.

Het Drents Museum, Assen en Bekking & Blitz Uitgevers b.v., Amersfoort, 2008, ISBN, € 24,90

In dit boek wordt de door het Drents Museum aangekochte collectie Rob Aardse beschreven door drie auteurs.

Jan Jaap Heij beschrijft in het eerste deel 'de schoonheid van het boek' in de periode 1890 - 1940. Die schoonheid beperkte zich niet alleen tot de buitenkant, alhoewel die wel het visitekaartje was van het boek.

In het tweede deel gaat Jan Storm van Leeuwen in op de linnen banden. Hij vertelt eerst hoe linnen banden makkelijk konden worden toegepast bij boeken, waarna hij di-

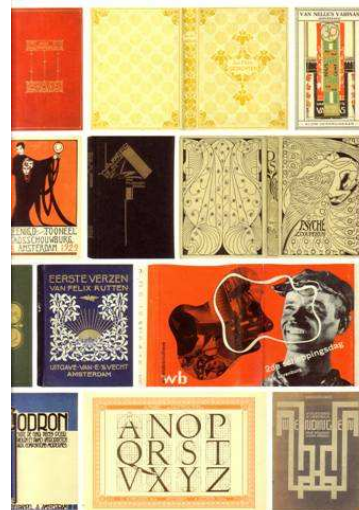
verse periodes beschrijft en ingaat op de ontwerpen en de stempels. Hierbij moet veel gebladerd worden omdat regelmatig verwezen wordt naar afbeeldingen in het catalogus gedeelte.

In het derde deel gaat Rob Meijer in op de bladmuziek, tijdschriftomslagen en overig drukwerk. In alle drie stukken wordt aandacht besteed aan de diverse stijlen die in de periode 1890 – 1940 worden gebruikt, waarbij verwezen wordt naar diverse afbeeldingen.

Het grootste deel van dit boek (106 van de 192 pagina's) bestaat uit foto's van de collectie. Deze zijn op jaar gerangschikt. Soms is zowel de omslag als het schutblad opgenomen.

Achter in het boek is een register opgenomen met alle namen van ontwerpers die in de collectie Rob Aardse voorkomen. Als er een foto in het boek is opgenomen wordt dit vermeld.

Het boek is prachtig uitgegeven; een linnen band met een papieren omslag, schutbladen met verkleinde foto's, mooie vormgegeven en vormt door zijn vele foto's een prachtig naslagwerk.

Lyda Vollebregt

Vooral geen principes! Charley Toorop

Marja Bosma, Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam 2008, ISBN 978-90-6918-232-2, 189 pag., € 35

De kunstenaar Charley Toorop (1891-1955) dochter van Jan Toorop, bewoog zich als jonge zelfbewuste vrouw in het kunstenaars- en schrijversmilieu van het interbellum. Naast portretten, zelfportretten schilderde Charley dorpsgezichten en landschappen en vanuit haar politieke en sociale belangstelling schilderde ze boeren, vissers en arbeiders.

Charley, muzikaal, speelde viool en zong, werd speciaal door haar moeder gestimuleerd, maar wees uiteindelijk de geplande muzikale loopbaan af en koos voor de schilderkunst. Haar vader bracht haar in contact met andere kunstenaars en steunde financieel.

Na een stukgelopen relatie met Henk Fernhout, woonde zij met haar twee zonen en een dochter in Bergen in 'De Vlerken' het huis dat Jan Toorop voor haar liet bouwen. Charley organiseerde in de jaren dertig tentoonstellingen, lezingen, bijeenkomsten en stelde haar atelier open voor vrienden en relaties. Het groepsportret 'Maaltijd der vrienden' (1932) laat haar gezin en de hechte groep kunstenaars zien.

In het begin van haar schilderscarrière vertoonde het

werk een expressionistisch karakter met felle kleuren en vervormingen

Politiek en cultureel nam in West-Europa het conservatisme de overhand. In de schilderkunst betekende de nieuwe zakelijkheid een ontzuivering van de eerdere experimenteerroes. In deze periode maakte Toorop het werk waarmee zij het bekendst werd. Haar stijl was hard en confronterend, het werk uitgesproken militant.

Vanaf 1933 werd de wereldwijde economische crisis in Nederland voelbaar. De markt voor eigentijdse kunst stortte vrijwel volledig in. Om te overleven pasten veel kunstenaars hun werk aan de publieke smaak aan, die over het algemeen conservatief was. Zo ook Toorop, die zich ging toeleggen op portretten en stillevenen.

In de loop der jaren worden de zelfportretten (zestien) realistisch.

Charley Toorop leefde voor de kunst. Haar passie voor het schilderen ging boven alles. Zij was iemand die een stijl ontwikkelde die even krachtig was als

(Vervolg van *Vooral geen principes*, pagina 9)

authentiek, met een oeuvre waarin onderwerp en stijl net als kunst en leven samenvallen.

De schrijfster van het boek, Marja Bosma is curator bij het Centraal Museum in Utrecht. Schrijft over beeldende kunst en in 2001 publiceerde zij: *Vier Generaties*, een eeuw lang de kunstenaarsfamilie Toorop/Fernhout. Zij geeft lezingen o.a. over Charley Toorop en is gastconservator en samensteller van de tentoonstelling: 'Vooral geen principes'. Marja Bosma heeft daartoe een kleine honderdtwintig werken geselecteerd uit particuliere en openbare verzamelingen en voor de tentoonstellingscatalogus een overzicht geschreven van Charley Toorops levenswandel.

Mirjam Koelewijn

Verlangen naar het Oosten. Oriëntalisme in de Nederlandse cultuur ca 1800-1920.

Jan de Hond, Primavera Pers, Leiden 2007.
ISBN 978-90-5997-057-1, 424 p., € 37,50.

Dit boek is een mooie uitgave van het proefschrift van Jan de Hond naar de perceptie en representatie van het Oosten in Nederland in de negentiende en vroege twintigste eeuw. De auteur beschrijft hoe het oriëntalisme – ondanks dat het niet hetzelfde succes heeft gekend als in de rest van Europa – toch sporen heeft nagelaten in zeer uiteenlopende disciplines zoals literatuur, schilderkunst, toegepaste kunst, architectuur en theater. Opvallend is daarbij dat het hoogtepunt van het oriëntalisme in Nederland relatief laat viel: namelijk rond 1900.

Het boek heeft een heldere thematische opbouw in vier delen: achtereenvolgens komen bijbels oriëntalisme, het land van de verbeeldingskracht, het sensuele oosten en het onbedorven oosten aan bod. Elk deel bevat een aantal chronologisch geordende hoofdstukken waarin een deelthema, een specifiek medium of casestudy wordt behandeld.

Marius Bauer, *Kameelruiters voor een oosterse stad in de bergen*. Zwart en gekleurd krijt, ca 1901-'02, Rijksmuseum, Amsterdam

Zo blijkt bijvoorbeeld dat het bijbels oriëntalisme in de schilderkunst een marginale rol heeft gespeeld (er was hier nauwelijks een markt voor historieschilderkunst en al helemaal niet voor bijbelse historieschilderkunst) maar in andere genres, in het bijzonder in de illustratiekunst, was het tot op zekere hoogte wel geliefd.

Ook de bij uitstek oosterse raamver telling *Duizend-en-één-nacht* is meermalen verbeeld door illustratoren. Het sprookjesachtige oosten speelde in het werk van de

Het boek is rijk in kleur geïllustreerd en besluit met een overzicht in kleur van de tentoongestelde schilderijen met titel, jaartal, verwijzing naar de pagina (als het besproken wordt) maat en de techniek en uit welke collectie het schilderij afkomstig is.

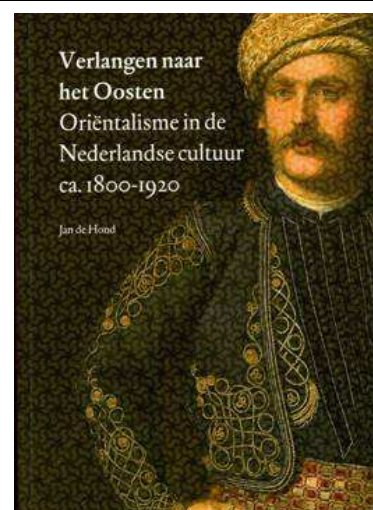
Charley Toorop drukte in haar schilderijen haar persoonlijke visie uit op haar eigen tijd. Het is daarom interessant dat dit boek een beeld geeft van de ontwikkeling van de modernismen.

Naast het lezen van dit boek laat de tentoonstelling 'Vooral geen principes! Charley Toorop' in Museum Boijmans het werk zien van een zeer krachtige vrouw uit de Nederlandse schilderkunst van de twintigste eeuw. De tentoonstelling duurt nog tot 18 januari 2009.

kunstenaar Marius Bauer (1867-1932) een belangrijke rol. Op zijn reizen maakte hij vele (voor) studies in de vorm van snelle krabbeltjes, figuurstudies en meer gedetailleerde architectuurschetsen die hij thuis in zijn atelier uitwerkte tot schilderijen, etsen en aquarellen. Contemporaine critici beschouwden hem als 'uitzonderingsmensch' maar niettemin was zijn werk populair bij het publiek. De verbeelding van het oosten is eveneens zichtbaar in het werk van schilders zoals Jacobus van Looy (1855-1930) en August Legras (1864-1915) die in hun voorstellingen wilden vasthouden aan de oosterse idylle. Als enige kunstenaar in Nederland legde Bart van der Leek (1876-1958) nu juist de industriële kant van het Oosten vast.

Oriëntalisme was ook zichtbaar op het terrein van de toegepaste kunsten. Zo waren er bijvoorbeeld in de negentiende eeuw Nederlandse reizigers die Oosterse kunstvoorwerpen verzamelden. Rond 1900 is er bovendien in de kunstnijverheid een duidelijke oosterse invloed te zien. De Nederlandse sierkunstenaars die aan het eind van de negentiende eeuw op zoek gingen naar een nieuwe authentieke stijl vonden op hun speurtocht onder meer inspiratie in de Oriënt. Deze oosterse invloed stond onder meer aan de wieg van het vernieuwingsaardewerk. Dat is mooi te zien in het werk van T.A.C. Colenbrander (1841-1930).

Dat het oriëntalisme in de Nederlandse cultuur op zoveel manieren tot uitdrukking kwam, wordt in deze uitvoerige studie op een grondige en toch prettig leesbare manier inzichtelijk gemaakt. Dankzij het overzichtelijke notenapparaat, de alfabetisch geordende literatuurlijst en het register op persoonsnamen en topografie is de veelheid aan informatie goed hanteerbaar. Het boek is schitterend geïllustreerd met een keur aan beeldmateriaal en dat maakt het voor de kunstliefhebber extra aantrekkelijk.

THORN PRIKKER PROEFSCHRIFT CHRISTIANE HEISER

Onlangs is een proefschrift van Christiane Heiser-Schmid verschenen gewijd aan een periode uit het werk van Thorn Prikker. Hieronder volgt een samenvatting van haar hand. (Bij de secretaris is een langere samenvatting beschikbaar.) Voor het geval u contact met haar wilt leggen: christiane.heiser@web.de. Het proefschrift is bij alle universiteitsbibliotheken in Nederland beschikbaar. Het is niet te koop.

Kunst – Religion - Gesellschaft.
Das Werk Johan Thorn Prikkers zwischen 1890 und 1912
Vom niederländischen Symbolismus zum Deutschen Werkbund

Kunst – religie – samenleving
Het werk van Johan Thorn Prikker tussen 1890 en 1912
Van het Nederlandse symbolisme naar de Duitse Werkbund

De kunstenaar Johan Thorn Prikker (1868-1932) is in Nederland vooral bekend als symbolistische schilder en Art Nouveau-ontwerper. In Duitsland geldt hij echter als vernieuwer van het moderne glas-in-loodraam. Deze scheiding in een Nederlands en een Duits oeuvre - met het jaar van zijn verhuizing, 1904, als cesuur - kenmerkt zowel de museale collecties als ook het onderzoek dat tot

Johan Thorn Prikker, *De bruid*, 1893.

nu toe naar de kunstenaar is verricht. Dit monografische proefschrift behandelt de periode van 1890 tot 1912 als eenheid en als genese van een eigen artistieke vorm. De chronologische opbouw van de dissertatie en het gebruiken van drie concepten, *symbolisch*, *decoratief* en *monumentaal* maken de continuïteiten in zijn oeuvre zichtbaar. Thorn Prikker's zoektocht naar artistieke impulsen bracht hem telkens weer in contact met de avant-gardekringen van de steden waar hij werkte. Vandaar dat deze dissertatie ruime aandacht besteedt aan de analyse van afzonderlijke werken en hun ontstaansgeschiedenis in Den Haag, Krefeld en Hagen en tevens aan de kunsttheoretische en ideologische discourses van zijn tijd. In schilderijen, tekeningen, affiches, batiks, meubelen, weefsels zocht hij niet alleen naar oplossingen voor problemen rond de vorm en het materiaal maar ook naar een manier om zijn sociale en religieuze opvattingen uit te drukken. Hij volgde al vroeg het ideaal van het *Gesamtkunstwerk*. In muurschilderijen en glas-in-loodramen kon hij uiteindelijk zijn vlakke ontwerpen met een ambachtelijke uitvoering verbinden en deze in een ruimtelijk en maatschappelijk verband plaatsen. De ze resultaten stellen de bestaande opvatting over de kunstenaar bij en ze bevestigen de onderhavige hypothese van dit boek: Thorn Prikker was een miskende vertegenwoordiger van de Nederlandse *gemeenschapskunst* die zijn ambities pas in de kringen rond de *Duitse Werkbund* kon verwezenlijken.

WILLY SLUITER EN DE "KUNSTVERENIGING KATWIJK"

Deze tentoonstelling, die t/m 17 januari in het Katwijkse museum te zien is, gaat in op de rol die Willy Sluiter speelde bij de oprichting van de plaatselijke kunstenaarsvereniging. In de zomers van 1908, 1909 en 1910 organiseerde deze vereniging verkoopexposities in een eigen houten tentoonstellingsgebouwtje aan de boulevard. Naast een groot aantal schilderijen en aquarellen van Sluiter worden werken getoond van andere Katwijkse kunstenaars, onder wie B.J. Blommers, Jozef Israëls, G.A.L. Morgensterne Munthe, Evert Pieters, Charles van Wijk en Jan Zoetelief Tromp.

Willy Sluiter in Katwijk

Het vissersdorp en badplaatsje Katwijk bereikte rond 1900 zijn grootste bloeiperiode als kunstenaarskolonie. Veel binnen en buitenlandse schilders brachten er

regelmatig de zomermaanden door. De zee en het strand en alles wat zich daar afspeelde leverden tal van onderwerpen voor schilderijen, aquarellen en tekeningen. Een groot aantal kunstenaars liet zelfs een eigen atelierwoning bouwen.

Kunstvereniging 'Katwijk'

Voor de opening van het Rotterdamsch Zeehospitium door de 'Vereeniging ter Bestrijding van Tuberculose' in 1908 stelden Sluiter en andere Katwijkse schilders kunstwerken ter beschikking om de verpleegzalen te versieren. Deze nieuwe samenwerking tussen kunstenaars vormde de impuls voor de oprichting van een plaatselijke kunstenaarsvereniging. In april 1908 werd op initiatief van Willy Sluiter de Kunstvereniging 'Katwijk' opgericht. Gedurende de zomermaanden werden in een eigen houten expositiegebouw aan de boulevard verkooptentoonstellingen georganiseerd.

1908-2008: een reconstructie na een eeuw

Met slechts enkele foto's en beknopte recensies in dag- en weekbladen als uitgangspunt en als leidraad is

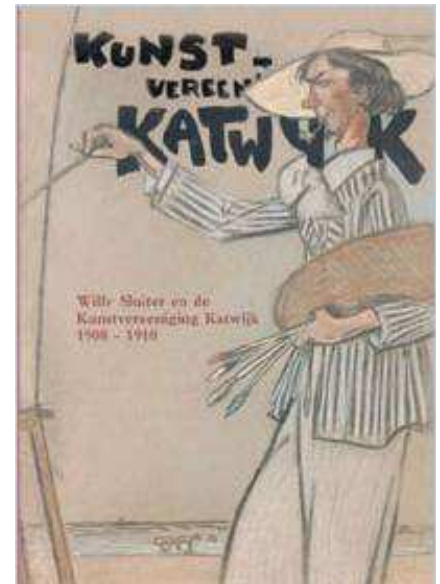
(Vervolg van Willy Sluiter, pagina 11)

100 jaar na de oprichting van de vereniging in het Katwijks Museum een reconstructie van een verkooptentoonstelling uit 1908-1910 gemaakt. De tentoonstellingszalen zijn dan ook ingericht op de destijds gebruikelijke wijze: de wanden 'behangen' met kunstwerken boven elkaar. Na intensief speurwerk is een klein aantal kunstwerken een eeuw na dato getraceerd en aanwezig. In veel gevallen moest worden gekozen voor representatieve alternatieve werken.

De meeste nadruk ligt op het werk van Willy Sluiter. Van de schilders Hans von Bartels, B.J. Blommers, Munthe, Evert Pieters en Jan Zoetelief Tromp zijn werken te zien die niet tijdens eerdere tentoonstellingen in het Katwijks Museum werden geëxposeerd. De tentoonstelling biedt ook de gelegenheid kennis te maken met werk van minder bekende kunstenaars. Verder zijn enkele aankopen met steun van de Vereniging Rembrandt te zien waaronder van Jan Toorop, Zwervers in de duinen.

Publicatie

Bij de tentoonstelling verschijnt een uitvoerige en rijk geïllustreerde catalogus van Arend-Jan Sleijster, € 39,75.

TENTOONSTELLINGS-AGENDA PER DECEMBER 2008

Een overzicht van lopende en verwachte tentoonstellingen en veilingen die onze leden kunnen interesseren. Samenstelling: Ina van Gent.

Amsterdam - Van Gogh Museum
020-5705200 / www.vangoghmuseum.nl

Van Gogh en de kleuren van de nacht
13-02-09 t/m 07-06-09

Stedelijk Museum te gast: Fauvisten en expressionisten
t/m 05-04-09

Vincent van Gogh en het Franse stilleven
t/m 04-01-09

Amsterdam – Stadsarchief
020-2511511 / Stadsarchief-amsterdam.nl

Martin Monnickendam (1874-1943);
Overzichtstentoonstelling, tekeningen, pastels, aquarellen. 05-02-09 tot 03-05-09

Amsterdam—Amstelkerk
020-5200060 / www.stadsherstel.nl

Het Italië van Martin Monnickendam. Ruim 100 pastels.
05-02-09 t/m 26-02-09

Assen - Drents Museum
0592-377773 / www.drentsmuseum.nl

Passie voor boeken. De mooiste art nouveau en art deco boekbanden van Rob Aardse
t/m 11-01-09 (verlengd)

Barneveld - Museum Nairac
0342-415666 / www.nairac.nl

Konings Kunst van Parijs tot de Veluwe. Overzichtsexpositie van de impressionistische schilders Arnold en Edzard Koning
t/m 14-02-09

Bergen - Museum Kranenburgh 072-5898927 / www.museumkranenburgh.nl	Charley Toorop. Werken op papier. t/m 05-04-09
	Bekende vrouwen in de schilderkunst tot 06-04-09
's-Gravenhage - Gemeentemuseum 070-3381111 / www.gemeentemuseum.nl	Joseph en Isaac Israëls, vader en zoon t/m 08-02-09
	De XXste Eeuw t/m 01-03-09
	Aardewerk in stijl. De geschiedenis van Potterie Kennerland 1920-1942. t/m 01-03-09
Groningen - Groninger Museum 050-3666555 / www.groningermuseum.nl	Armand Bouten (1893-1965) Kunst maakt zichzelf t/m 01-03-09
	J.W. Waterhouse (1849-1917). Betoverd door Vrouwen 14-12-08 t/m 03-05-09
Harderwijk - Stadsmuseum 0341-414468/430855	Konings Kunst van Parijs tot aan de Veluwe. Overzichtsexpositie van de impressionistische schilders Arnold en Edzard Koning t/m 14-02-09
Katwijk - Katwijks Museum 071-4013047 / www.katwijksmuseum.nl	Willy Sluiter en de "Kunstvereniging Katwijk" 1908-1910 t/m 17-01-09
Laren - Singer Museum 035 - 5393939 / www.singerlaren.nl	Tiffany Girls. Nieuw Licht op Tiffany. 16-12-08 t/m 30-08-09
	Singer Solo: Het Album van Roosje van Lelyveld t/m 22-03-09
Nijmegen - Museum Het Valkhof 024 - 3608805 / www.museumhetvalkhof.nl	Een echte Toorop! 28-02-09 t/m 14-06-09
Purmerend - Purmerends Museum 0299-472718 / www.purmerendsmuseum.nl	Jugendstil. Flights of Fantasy. De Porceleyne Fles 1890-1914. t/m 04-01-09

Antwoordstrook - zie achterzijde - **uiterlijk 17 januari** opsturen naar:

R.E. Dozy, Aletta Jacobslaan 74 2314 GB Leiden.

NB Denkt u tijdig aan eventuele werkzaamheden aan het spoor (www.ns.nl) en op de weg (www.vananaarbeter.nl)?

Arnold, ca 1900

Edzard, ca 1904

Rotterdam - Museum Boymans Van Beuningen 010-4419400 / www.boijmans.nl	Vooraf geen principes, Charley Toorop t/m 18-01-09
Rotterdam - Chabot Museum 010-4363713 / www.chabotmuseum.nl	Zicht op Zeeland. 1933 - Het Zeeuwse jaar van Henk Chabot. t/m 11-01-09
Spanbroek - Scheringa Museum voor Realisme 0226-351111 / www.scheringamuseum.nl	Bevriende meesterschilders: Gustave van de Woestyne en Valerius de Saedeleer t/m 01-02-09
Steenwijk - Instituut Collectie Hildo Krop www.hildokrop.nl	Houtsneden van Hildo Krop tot 01-04-09
Tilburg - Textielmuseum 013-5367475 / www.textielmuseum.nl	Vloerjuwelen. Vloerkleden en ontwerpen van Theo Colenbrander (1841-1930) en vier hedendaagse ontwerpers. t/m 01-03-09
Zwolle - Museum De Fundatie 0572-388188 / www.museumdefundatie.nl	Tentoonstelling Paul Citroen (1896-1983) - Tussen modernisme en portret . t/m 11-01-09

DUITSLAND

Bielefeld - Kunsthalle 0049-(0)521-3299950-0 / www.kunsthalle-bielefeld.de	Sonias Delaunays Welt der Kunst tot 22-02-09
Keulen - Wallraff-Richartzs Museum 0049-(0)221-221 / 211 19 / www.museenkoeln.de	Künstlerpaare - Liebe, Kunst und Leidenschaft t/m 08-02-09
Essen - Villa Hügel 0049-(0)201-8845444 / www.museum-folkwang.de	Villa Hügel zeigt Folkwang t/m 31-08-09

BEURZEN

Den Haag - Grote Kerk www.nadb.nl	De Nationale Art Deco en Design Beurs 29-01-09 t/m 01-02-09
--------------------------------------	--

Onderstaande antwoordstrook **vóór 17 januari** opsturen naar:
R.E. Dozy, Aletta Jacobslaan 74 2314 GB Leiden.
(Tel.: 071 888 6949, voor inlichtingen, a.u.b. niet voor opgave).

Wij adviseren deelnemende treinreizigers na te gaan of er die dag werkzaamheden zijn aan het spoor.

Ondergetekende meldt zich aan voor deelname aan het bezoek aan de **Koning-exposities** op **Zaterdag 24 januari 2009**.

Naam

Straat/huisnr

Postcode Woonplaats

E-mailadres@.....

telefoonnr

Aantal VVNK-leden à € 20,00 = €

Aantal Introcés à € 23,00 = €

Aantal jongeren t/m 26 jr à € 10,00 = €

Totaal €

Veld voor Evenementencommissie
Binnengekomen
Verwerkt

Ik kom waarschijnlijk wel / niet* met de auto en zo ja ben bereid deelnemers van Harderwijk naar Barneveld mee te laten rijden.
* doorhalen wat niet van toepassing is